

*M. Jovanović, B. Bulatović*¹

**ULOV I PROMET RIBE I RIBLJIH PRERAĐEVINA U CRNOJ GORI
FISH CATCHES AND RETAIL TRADE OF FISH AND PROCESSED
FISH IN MONTENEGRO**

Izvod

U radu su predstavljeni rezultati kvantitativne analize ulova morske i slatkovodne ribe, proizvodnje ribljih konzervi i promet ribljeg mesa u Crnoj Gori, u periodu 1990-1996. godine.

Ključne riječi: ulov ribe, promet ribe, tržište ribe i ribljih preradevina.

Abstract

This paper presents the results of quantitative research of fish catches and total retail trade of fish and processed fish in Montenegro, in the period 1990-1996.

Key words: fish catches, trade of fish, market of fish and processed fish.

UVOD

SR Jugoslavija spada u red zemalja koje je priroda podarila morem, rijekama i jezerima, a time i mogućnostima ulova znatnog broja vrsta ribe. Ulov i potrošnja slatkovodne i morske ribe u Jugoslaviji, a time i u Crnoj Gori, nijesu adekvatne mogućnostima i potrebama.²

Imajući u vidu značaj ribe u ishrani stanovništva, kao i značaj i potencijalne mogućnosti ribarstva u okviru privrede Crne Gore, tržišna istraživanja i primjena marketing koncepta se javljaju kao potreba, s

¹ Mr Miomir Jovanović, dr Bogdan Bulatović, Zavod za agroekonomska proučavanja Biotehničkog instituta u Podgorici, Trg kralja Nikole bb, 81000 Podgorica.

² U toku 1996. godine u Crnoj Gori je trošeno, prosječno godišnje, po članu domaćinstva (sva domaćinstva) 5,3 kg ribe (slatkovodne 2,1 kg, morske 3,0 kg i ribljih preradevina 0,2 kg), a u SR Jugoslaviji 3,1 kg (slatkovodne 2,6 kg, morske 0,5 kg, dok je potrošnja ribljih preradevina bila neznatna). Izvor: Anketi o potrošnja domaćinstava, SZS, Beograd, 1996.

obzirom na dosadašnju neadekvatnu primjenu. Potrošnja ribljeg mesa u Jugoslaviji uslovljena je ponudom, koja podrazumijeva: proizvodnju, uvoz morske ribe i distribuciju svježih ribe; raspoloživim dohotkom potrošača i cijenom ribljeg i drugih vrsta mesa (BOŽIDAREVIĆ, 1997). Svakako, za Crnu Goru kao dio jedinstvenog jugoslovenskog tržišta važe isti činioci. Stoga je veoma značajno utvrditi odnose između proizvodnje i potrošnje ribljeg mesa i preradevina od ribe.

Cilj rada je da ukaže na osnovna obilježja ulova ribe (morske, jezerske i rječne), proizvodnje ribljih preradevina i prometa ribljeg mesa u Crnoj Gori, u periodu 1990-1996. godine, a da pomoću utvrđenih rezultata ukaže na položaj ove grane privrede u odnosu na kretanja analizirane pojave u širim (jugoslovenskim i evropskim) okvirima. Dakle, istraživanja obuhvataju crnogorsko tržište, u periodu 1990-1996. godine.

MATERIJAL I METOD RADA

Izvor podataka predstavlja raspoloživi dokumentacioni materijal, i to: Statistički godišnjaci Republike Crne Gore za odgovarajuće godine, kada je u pitanju analiza ulova ribe i proizvodnja preradevina od ribe i promet ribe u Crnoj Gori, Anketa o potrošnji domaćinstava (SZS) i FAO Fishery statistics (1996.), za uvid u kretanje ulova morske i slatkovodne ribe u nekim zemljama Evropske unije.

U radu je primijenjena tabelarna i komparativna analiza uz pomoć kojih su prikazani apsolutni i relativni pokazatelji kretanja ulova i prometa ribe po vrstama u Crnoj Gori. Komparativnom analizom je ispitan odnos ulova ribe u zemljama članicama EU i SR Jugoslavije. Grafičkim prikazom predstavljen je odnos ponude i prometa ribe i ribljih konzervi u Crnoj Gori.

REZULTATI I DISKUSIJA

Proizvodnja ribe i preradevina od ribe

Kada govorimo o proizvodnji ribe misli se na ulov slatkovodne i morske ribe, dok proizvodnja ribljih preradevina podrazumijeva isključivo proizvodnju ribljih konzervi u Crnoj Gori. U periodu od 1990 do 1996. godine, ulov-ponuda ribe i proizvodnja ribljih konzervi u Crnoj Gori bilježi značajna odstupanja (tabela 1.). Naime, nakon 1990. godine, kada je ostvarena rekordna ponuda ribe i ribljih konzervi od 1.176 t, dolazi do njenog osjetnog smanjenja do 1995. godine, kada ona počinje blago rasti. Veoma je interesantna pojava izrazito velikih oscilacija u proizvodnji ribljih konzervi u Crnoj Gori, a samim tim i njenog učešća u ukupnoj ponudi Crne

Gore u ovim proizvodima. Po skromnom učinku u proizvodnji ribljih konzervi, reprezentativne su 1991. i 1992. godina³. Ovo se može objasniti dejstvom objektivnih faktora - početak rata na prostorima bivše SFRJ, kao i uvođenje sankcija Savjeta bezbjednosti OUN prema našoj zemlji, čime je onemogućen značajan uvoz ribe za preradu sardine iz bivših republika SFRJ, odnosno Republike Hrvatske (Dalmacije).

Tab.1. Ulov i ponuda ribe po vrstama u Crnoj Gori (1990-1996) -u tonama-
Tab.1. Fish catches by kind in Montenegro

	1990.		1991.		1992.		1993.		1994.		1995.		1996.	
	t	%	t	%	t	%	t	%	t	%	t	%	t	%
Ponuda ribe i riblj. konz.	1176	100	448	100	566	100	823	100	951	100	1040	100	1222	100
I Ukupan ulov ribe	759	64.5	433	96.6	525	92.7	497	60.3	511	53.7	588	56.5	628	51.4
1. Slatkov. riba	304	25.8	264	58.9	303	53.5	223	27.0	255	26.8	231	22.2	256	20.9
2. Morska riba	455	38.7	169	37.7	222	39.2	274	33.3	256	26.9	357	34.3	372	30.4
2.1. Plava riba	133	11.3	102	22.7	113	19.9	130	15.8	112	11.7	148	14.2	131	10.8
2.2. Ostala riba	297	25.2	53	11.8	96	16.9	114	13.8	124	13.1	174	16.7	207	16.9
2.3. Mekuš, rak i školj.	25	2.2	14	3.2	13	2.4	30	3.7	20	2.1	35	3.3	34	2.7
II Riblje konzerve	417	35.5	15	3.4	41	7.3	326	39.7	440	46.3	452	43.5	594	48.6

Izvor: SGCG, za odgovarajuće godine.

Ekstremno oscilatorna kretanja u ukupnoj ponudi ribe i ribljih konzervi u Crnoj Gori, u periodu 1990-1996. godine, treba tražiti, prije svega u značajnim varijacijama u ponudi morske ribe i proizvodnji ribljih konzervi, za razliku od ulova slatkovodne ribe, kod kojeg se može govoriti o relativnoj ujednačenosti u ponudi.

Ulov ribe u zemljama EU i SR Jugoslavije dat je u tabeli 2.

Sudeći prema visini ulova slatkovodne ribe, SR Jugoslavija se svrstava među zemlje sa niskim ulovom (Austrija, Belgija, Irska, Portugalija i Švedska), dok je ulov morske ribe, pak, na izuzetno niskom nivou, koji ne

³ Tako je 1991. i 1992. godine ostvarena najniža proizvodnja ribljih konzervi u Crnoj Gori, ona je, primjera radi, ostvarila značajno učešće u ukupnoj proizvodnji SR Jugoslavije. Tako, 1992. godine učešće proizvedenih količina crnogorske, u ukupnoj jugoslovenskoj proizvodnji ribljih konzervi, iznosilo je oko 87,7% (JOVANOVIĆ., M. 1995).

pruža mogućnost poređenja sa drugim zemljama. Ukupno gledano, ulov iz rijeka, jezera i akumulacija u republici je nedovoljan, dok je morsko ribarstvo i školjkarstvo, i pored znatnih prirodnih mogućnosti, skoro potpuno zapostavljeno. Ovakva kretanja ulova, naročito morske ribe, na nivou SR Jugoslavije posljedica su lošeg stanja u našoj republici, gdje se pomenuti ulov isključivo realizuje. (JOVANOVIĆ, 1995).

Tab.2. Ulov slatkovodne i morske ribe u nekim zemljama Evropske unije (u hiljadama t)

Tab.2. Catch of salt-water and fresh-water in some countries in EU

	1990.		1991.		1992.		1993.		1994.	
	1	2	1	2	1	2	1	2	1	2
Austrija	5		5		4		5		5	
Belgija/Luks.	1	41	1	39	1	37	1	36	1	34
Danska	36	1482	36	1757	37	1959	36	1620	36	1850
Finska	53	87	51	75	55	94	55	97	50	117
Francuska	47	817	48	769	52	764	57	774	59	779
Njemačka	54	336	50	253	48	259	49	267	48	222
Grčka	10	136	10	147	12	167	13	186	16	207
Irska	4	235	4	261	4	272	4	304	5	309
Italija	56	469	55	497	54	503	55	497	58	490
Holandija	3	502	4	453	3	483	22	529	2	524
Portugalija	2	321	2	324	1	298	1	271	2	252
Španija	229	1350	330	1300	30	1290	31	1259	33	1347
Švedska	6	254	6	240	6	309	5	343	5	389
V. Britanija	16	758	16	809	17	814	16	886	18	940
Evr. unija	322	6788	318	6924	324	7249	330	7069	338	7460
SR Jugoslavija	7	0.4	8	0.1	7	0.2	6	0.2	6	0.2

Izvor: FAO Fishery statistics, vol.78,1994., Rome, 1996.

Napomena: 1* ulov slatkovodne ribe, rakova i školjki, 2* ulov morske ribe, rakova i školjki

Promet ribe i ribljih prerađevina u Crnoj Gori

Tržišna analiza prehrambenih proizvoda, pored analize proizvodnje, podrazumijeva i analizu prometa⁴ i tražnje za pojedinim proizvodima, u konkretnom slučaju ribe i prerađevina od ribe. Posmatrano preko prometa ribe i ribljih konzervi u trgovini na malo Crne Gore, u periodu 1990-1995. godine (noviji podaci nisu bili dostupni u momentu pisanja rada), može se

⁴ Promet ribe se tretira kao realizovana tražnja, odnosno tržišna potrošnja ribe i prerađevina (DOROVIĆ i sar., 1997).

izvesti zaključak da je veoma značajno smanjena potrošnja morske i jezerske ribe, kao i ribljih konzervi (tabela 3). Razlozi ovakvog stanja mogu se potražiti, prije svega, u činjenici da je, u istom periodu, smanjena ukupna ponuda ribe i ribljih konzervi u Crnoj Gori, a mada ne u tolikoj mjeri koliko je smanjenja njihova potrošnja. Pri tome treba imati u vidu i dejstvo nekih drugih faktora, kao što su: *neekonomski* (navike potrošača i njihove preferencije u potrošnji ribe) i *ekonomski* (dohodak potrošača, cijene ribe i ribljih preradevina i cijene komplementarnih proizvoda - preostalih vrsta mesa (pilećeg, jagnječeg, telećeg, ćurećeg itd.). Ipak, mišljenja smo da u ovom slučaju prednost treba dati ekonomskim, u odnosu na neekonomske faktore potrošnje ribe i njihovih preradevina, jer je poznato da je u toku 1990. godine ostvaren promet ribe od 454 t, da bi 1996. godine iznosio 121 t. Sigurno da u ovom periodu nije bilo značajnih promjena u navikama potrošača i njihovim preferencijama prema ribljeme mesu i preradevinama, posebno ako se imaju u vidu ustaljene navike u potrošnji ribe u primorskom dijelu Crne Gore i slave koje se slave u Crnoj Gori, a koje kao obavezu podrazumijevaju ribu na trpezama domaćinstava (Nikoljdan), već su cijene ribe i dohodak potrošača uticali da se prilikom donošenja odluke o kupovini mesa potrošači u Crnoj Gori radije odlučuju za jeftinije vrste mesa, odnosno supstituisanje ribljeg manje skupim vrstama mesa.

Tab.3. Promet ribe i ribljih konzervi u Crnoj Gori (1990-1995) (u t)

Tab.3. Total retail trade of fish and processed fish in Montenegro

	1990.		1991.		1992.		1993.		1994.		1995.	
	t	%	t	%	t	%	t	%	t	%	t	%
Ukupno	454	100	456	100	298	100	387	100	258	100	121	100
1. Mors., jez. i reč, puževi, (svj. i zamrz.)	211	46.4	228	50	159	53.3	103	26.6	135	52.3	63	52.0
2. Soljena sušena i dimljena riba	48	10.5	47	10.4	33	11.1	15	3.9	0,0	0,0	-	-
3. Rib. konz. svih vrsta	192	42.4	180	39.4	104	34.9	269	69.5	117	45.4	58	48.0
4. Ostali proizvodi od ribe	3	0.7	1	0.2	2	0.7	-	-	0	2.3	-	-

Izvor: kao za tabelu 1.

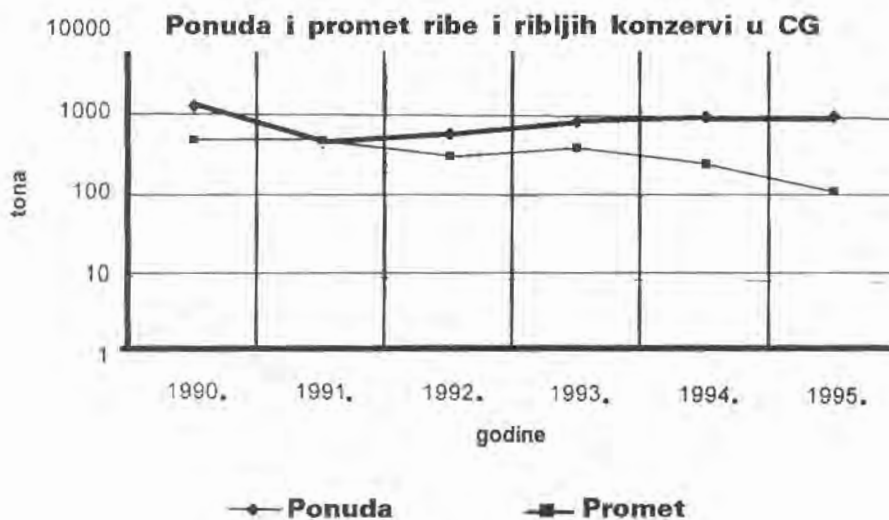
Ako se stave u odnos ponuda i ostvareni promet ribe i ribljih preradevina u Crnoj Gori, dolazimo do zaključka da jedino na početku analiziranog perioda (1990) Crna Gora nije bila u stanju da podmiri potrebe svojih građana u ovim proizvodima izražene preko trgovinskih organizacija (tabela 4.). Svakako, treba imati u vidu da se značajan dio prodaje ribe ostvaruje i na pijacama (seoskim), ili, pak, ambulantom prodajom po kućama, od kojih se prva registruje a druga ne.

Tab.4. Odnos ulova ribe i prometa ribe i ribljih preradevina i njihovih indeksnih odstupanja

Tab.4. Relation of catch and retail trade and processed fish in Montenegro

	1990.		1991.		1992.		1993.		1994.		1995.	
	t	1990=100	t	1990=100	t	1990=100	t	1990=100	t	1990=100	t	1990=100
Ponuda ribe i riblj. konz.	1176	100	448	38.1	566	48.1	823	69.9	951	80.8	1040	88.4
Promet ribe i r. konzervi	454	100	456	100.4	298	65.6	387	85.2	258	56.8	121	26.6
Razlika	+722		-8		+268		+436		+693		+919	

Izvor: isto kao za tabele 1. i 2.

Slika 1. Ponuda i promet ribe i ribljih konzervi u Crnoj Gori 1990-1995. godine
Offer and retail trade of fish and processed fish in Montenegro

ZAKLJUČAK

Količina ribe u vodama Crne Gore, proizvodnja preradevina od ribe, organizacija specijalizovanog tržišta i kupovna snaga potrošača bile su osnovne determinante odnosa na tržištu ribe u Crnoj Gori. Posmatrano preko ulova i ponude ribe i ribljih konzervi došla je do izražaja, u pojedinim godinama analiziranog perioda, organizaciona slabost ulova a i proizvodnje ribljih preradevina u našoj Republici. Ipak, kada je u pitanju dejstvo određenog broja faktora na potrošnju ribe i ribljih preradevina, koje smo podijelili na *neekonomске* i *ekonomске*, mišljenja smo da, u ovom slučaju, prednost treba dati ekonomskim. U prilog ovakvoj tvrdnji išla je činjenica da ekstremno kretanje prometa ribe nije moglo biti isključivo posljedica značajnijih promjena u navikama potrošača i njihovim preferencijama prema ribljeme mesu i preradevinama, već su cijene ribe i dohodak potrošača uticali da su se prilikom donošenja odluke o kupovini mesa potrošači u Crnoj Gori radije odlučivali za jeftinije vrste mesa, odnosno supstituisanje ribljeg manje skupim vrstama mesa. Ovim se, pored sagledanog aspekta kretanja ulova i prometa ribe i ribljih preradevina, otvara mogućnost daljih istraživanja u ovoj oblasti, i to: u zavisnosti od kretanja dohotka potrošača i cijena ribljeg mesa, zatim socio-ekonomske pripadnosti domaćinstava, kretanja ostalih vidova potrošnje (ugostiteljsko-turističke, bolničke, restoranima društvene ishrane i dr.), čime bi se potrošnja ribljeg mesa i preradevina sagledala na kompleksan način.

Svakako, rezultati ovih istraživanja pored teorijskog, mogu imati i praktičan domet u pogledu pomoći kako kreatorima ekonomske politike na nivou republike, tako i donosiocima poslovnih odluka u preduzećima.

LITERATURA

- BOŽIDAREVIĆ, D. (1997): Osnovna obilježja potrošnje ribljeg mesa u Jugoslaviji, Ribarstvo Jugoslavije, Monografija, III Jugoslovenski simpozijum, Cetinje - Rijeka Crnojevića, str.213-223.
- ĐOROVIĆ, M., STEVANOVIĆ, S., ILIĆ, D., JOVANOVIĆ, Z. (1997): Tržište i marketing ribe i preradevina u SR Jugoslaviji, Ribarstvo Jugoslavije, Monografija, III Jugoslovenski simpozijum, Cetinje - Rijeka Crnojevića, str. 163-177.
- FAO Fishery statistics, vol.78,1994., Rome, 1996.
- JOVANOVIĆ, M. (1995): Marketing strategije poljoprivredno-prehrambenih proizvoda u Crnoj Gori, magistarski rad, Ekonomski fakultet, Podgorica, str. 45-48.

STATISTIČKI GODIŠNJAK CRNE GORE za odgovarajuće godine.
ANKETA O POTROŠNJI DOMAĆINSTAVA (1996): Savezni zavod za
statistiku, Beograd.

***FISH CATCHES AND RETAIL TRADE OF FISH
AND PROCESSED FISH IN MONTENEGRO***

by

Miomir Jovanović, Bogdan Bulatović, Biotechnical institute, Podgorica

Summary

The research was focused on issues regarding production and retail trade of fish and processed fish in Montenegro.

The average consumption per capita of members of households (all households) in 1996, was 5.3 kg fish (salt-water 2.1 kg, fresh-water 3.0 kg and processed fish 0.2 kg) in Montenegro.

The total volume of the fish catch in the period 1990-1996 was 563 tons per years (catch of salt-water average 300,7 tons and catch of fresh-fish average 262,3 tons).

Total retail trade of fish (average 149,8 tons) and processed fish (average 177,1 tons) are treated as a demand and it is determined by the supply on specialized market.